

คำแนะนำ

การผลิต การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว และช่องทางการจำหน่าย

กล้วยหอมทองคุณภาพ

สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่

กรมส่งเสริมการเกษตร

พ.ศ.2568

คำนำ

ตามนโยบายและแนวทางในพัฒนางานด้านวิชาการเกษตรของนายเรืองพจน์ ธารานาถ ผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่ ที่ต้องการให้นักวิชาการเกษตรของสำนักงานส่งเสริมการเกษตรที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่ เป็นผู้มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญด้านพืชเศรษฐกิจที่สำคัญในพื้นที่ นับตั้งแต่ขั้นตอนการผลิต การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว และการตลาดนั้น

กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาการผลิต สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่ จึงดำเนินการศึกษา รวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ทั้งจากเอกสารวิชาการ งานวิจัย องค์ความรู้จากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ และการลงพื้นที่จริงที่มีการเพาะปลูกกล้วยหอมในพื้นที่ และจัดทำเอกสารวิชาการเรื่อง การผลิต การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว และช่องทางการจำหน่ายกล้วยหอมทองคุณภาพ เพื่อเผยแพร่เป็นเอกสารวิชาการและคำแนะนำแก่เจ้าหน้าที่ในพื้นที่ 17 จังหวัดภาคเหนือและเกษตรกรผู้สนใจทั่วไป อันจะเป็นความรู้ทางวิชาการเกษตรหนึ่งที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

นายบรรศักดิ์ คำมูล

สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่

กรมส่งเสริมการเกษตร

กรกฎาคม 2568

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	2
สารบัญ	3
สารบัญตาราง	4
สารบัญรูปภาพ	5
การคัดเลือกและการเตรียมพื้นที่ปลูก	6
การปลูกและการใส่ปุ๋ย	8
ระบบการให้น้ำที่เหมาะสม	18
การจัดการภายหลังการเก็บเกี่ยว	20
ช่องทางการจำหน่าย	27
ต้นทุนและราคาจำหน่ายได้ของกล้วยหอมทอง	28
บรรณานุกรม	30

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 การปฏิบัติการปลูกและการใส่ปุ๋ยให้เป็นทางเลือก	8

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
รูปที่ 1 การวางระบบน้ำหยดในแปลงปลูกกล้วยหอมแบบสายน้ำหยด 2 เส้น	19
รูปที่ 2 ขั้นตอนการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวกล้วยหอม	20
รูปที่ 3 ลักษณะผลกล้วยหอมที่สุกแก่เหมาะสม	22
รูปที่ 4 ขนาดที่เหมาะสมของผลกล้วยหอม	23
รูปที่ 5 ลักษณะผลกล้วยหอมที่มีตำหนิ	24
รูปที่ 6 คำแนะนำอุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการเก็บรักษาผักผลไม้	26

คำแนะนำ การผลิต การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว และช่องทางการจำหน่าย กล้วยหอมทองคุณภาพ

นายบรรศักดิ์ คำมูล

สำนักงานส่งเสริมและพัฒนากาเกษตรที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่

กรมส่งเสริมการเกษตร

1. การคัดเลือกและการเตรียมพื้นที่ปลูก

พื้นที่ปลูกกล้วยหอมต้องไม่มีมีกระแสมแรงพัดผ่าน ซึ่งจะให้เกิดการโคนล้มจากลมพัดของต้นกล้วยหอม โดยเฉพาะตั้งแต่ระยะออกปลีจนกระทั่งถึงระยะเก็บเกี่ยว เนื่องจากต้นกล้วยหอมมีน้ำหนักมากขึ้น ดังนั้น ก่อนการปลูกกล้วยหอมทองจึงจำเป็นต้องมีการคัดเลือกพื้นที่ที่ไม่มีประวัติที่เป็นช่องลมพัดผ่านในพื้นที่ นอกจากนี้ยังพบว่า พื้นที่ปลูกกล้วยหอมที่เป็นที่โล่งมีโอกาสจะโคนล้มจากลมมกกว่าแปลงปลูกที่อยู่ระหว่างพืชชนิดอื่น ๆ อาทิเช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ลำไย เป็นต้น

การเตรียมพื้นที่ก่อนปลูกกล้วยหอม ควรมีการไถพรวนดินและตากดินทิ้งไว้นานประมาณ 3 – 4 สัปดาห์ แล้ววัดค่าความเป็นกรดเป็นด่างของดิน หรือ ค่า pH ของดิน ด้วยชุดวิเคราะห์ดินอย่างง่าย (soil Test Kit) หรือส่งตัวอย่างดินส่งหน่วยงานราชการ อาทิ เช่น กรมพัฒนาที่ดิน กรมวิชาการเกษตร หรือมหาวิทยาลัยที่มีห้องปฏิบัติการที่สามารถตรวจวิเคราะห์ดินได้ ซึ่งค่า pH ในดินที่เหมาะสมสำหรับพืชโดยทั่ว ๆ ไป ควรอยู่ในช่วง pH 6.0 - 6.5 หรือกรดอ่อน ๆ เป็นช่วงที่เหมาะสมที่สุด พืชสามารถนำเอาธาตุอาหารที่มีอยู่ในดินที่ปลูกไปใช้ได้มากที่สุด แต่หากพบว่า มีค่า pH ต่ำกว่านี้ให้ใส่ปูนขาวและคลุกเคล้าดินให้เข้ากันก่อนการปลูกกล้วยหอม

เกษตรกรผู้ปลูกกล้วยหอมที่ประสบความสำเร็จ มีการปฏิบัติในขั้นตอนการเตรียมดินเพื่อให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์และลดปัญหาวัชพืชในแปลงปลูก คือ การไถดินและตากดินทิ้งไว้นาน 7 วัน หลังจากนั้นก็มีไถพรวนอีก 2 ครั้ง เว้นละหว่าง 2 – 3 วัน รวมทั้งในระหว่างไถพรวน ถ้าจะใส่ปุ๋ยคอกก็สามารถใส่พร้อมขั้นตอนการไถพรวนได้เลย ถือเป็นการปรับปรุงดิน พร้อมกับใส่ปูนขาวหรือโดโลไมท์ แต่ถ้าไม่สะดวก

ใส่ปุ๋ยคอกและปุ๋ยขาวในขั้นตอนการไถเตรียมดินก็สามารถใส่ปุ๋ยคอก พร้อมกับโรยปุ๋ยขาวหรือโดโลไมท์ รองกันหลุมก่อนปลูกก็ได้

นอกจากนี้ ยังพบว่า หากมีการใส่ปุ๋ยหมักในแปลงปลูกอย่างต่อเนื่องและเป็นประจำอย่างน้อย 3 ฤดูกาลเพาะปลูกพืชจะมีผลทำให้ค่า pH ที่เหมาะสม และมีค่าอินทรีย์วัตถุสูง ซึ่งเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืชและมีปริมาณผลผลิตที่เก็บเกี่ยวเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 3 เท่า

รวมทั้ง ควรมีการปรับพื้นที่ก่อนการปลูกกล้วยหอมให้มีความลาดเทเล็กน้อย เพื่อช่วยให้สามารถระบายน้ำในระหว่างการให้น้ำและในฝนตกชุกในฤดูฝน

2. การปลูกและการใส่ปุ๋ย

ในการค้นคว้า ศึกษา และรวบรวมเกี่ยวกับวิธีการปลูกและการใส่ปุ๋ยแก่กล้วยหอมค่อนข้างมีความแตกต่างในแต่ละพื้นที่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลายปัจจัย อาทิเช่น ปริมาณและชนิดปุ๋ยคอก ปุ๋ยเคมี ระบบการให้น้ำ และแรงงานในพื้นที่ ตลอดจนรูปแบบและความสามารถในการดูแลแปลงของเกษตรกรแต่ละรายไป จึงสรุปเป็นแนวทางในการปฏิบัติการปลูกและการใส่ปุ๋ยให้เป็นทางเลือก ดังนี้

ตารางที่ 1 การปฏิบัติการปลูกและการใส่ปุ๋ยให้เป็นทางเลือก

เดือนที่ปลูก	สูตรที่ 1 (มหาสารคาม)	สูตรที่ 2 (ปทุมธานี)	สูตรที่ 3 (หนองบัวลำภู)	สูตรที่ 4 (อุดรธานี1)	สูตรที่ 5 (อุดรธานี2)
เดือนที่ 0 (เริ่มต้นปลูก)	- ปลูกแบบยกร่อง - เนื่องจากพื้นที่เดิมเป็นที่นา น้ำท่วมถึง และราบลุ่ม - ขุดหน้าดินมาหนา 30 ซม.ทำเป็นร่องยก ร่องไว้ที่มีความกว้าง 5 ม.	- ปลูกแบบยกร่อง - กว้าง 5 ม. ความยาวตามขนาดของพื้นที่ - ระยะปลูก 1.5x1.5 ม. - ขุดหลุมปลูก - ขนาด 20 - 30 ซม. - ลึก 30 ซม.	- ปลูกแบบไม่ยกร่อง - เตรียมดินผสมปุ๋ยคอกกับดินก่อนปลูก อัตรา 20 ก.ก./หลุม - ระยะปลูก 2x2 ม. - ขุดหลุมปลูก ขนาด 20 - 30 ซม. ลึก 20 ซม.	- ปลูกแบบไม่ยกร่อง - เตรียมดินผสมปุ๋ยคอกกับดินก่อนปลูก - ระยะปลูก 2x2 ม. - ขุดหลุมปลูก ขนาด 20 - 30 ซม. ลึก 20 ซม.	- ปลูกแบบไม่ยกร่อง - เตรียมดินผสมปุ๋ยคอกกับดินก่อนปลูก - ระยะปลูก 2x2 ม. - ขุดหลุมปลูก ขนาด 30 ซม. ลึก 30 ซม.

	- ชุดหลุมปลูก - ขนาด 20 - 30 ซม. - ลึก 20 ซม. ผสมปุ๋ยคอก - ก่อนปลูก - ระยะปลูก 2x2 ม. - บนแปลงปลูก				
เดือนที่ปลูก	สูตรที่ 1 (มหาสารคาม)	สูตรที่ 2 (ปทุมธานี)	สูตรที่ 3 (หนองบัวลำภู)	สูตรที่ 4 (อุดรธานี1)	สูตรที่ 5 (อุดรธานี2)
เดือนที่ 1		- ใส่ปุ๋ยคอก ครั้งที่ 1 - อัตรา 2.5 - 3 ก.ก./ต้น - โรยปุ๋ยรอบต้นห่างจาก - โคนต้น 50 ซม. - ใส่ปุ๋ยเคมี ครั้งที่ 1 - สูตร 25-7-7 อัตรา 125 - กรัม/ต้น โรยปุ๋ยรอบโคน - ห่างจากโคนต้น 50 ซม.	- ใส่ปุ๋ยเคมี ครั้งที่ 1 - สูตร 15-15-15 อัตรา 100 - 150 กรัม/ต้น - โรยปุ๋ยรอบโคนต้น		- ใส่ปุ๋ยเคมี ครั้งที่ 1 - สูตร 25-7-7 หรือ 46-0-0 - อัตรา 125 กรัม/ต้น - หรือ 1 กระสอบ/1 ไร่ - โรยปุ๋ยรอบโคน 50 ซม. - หากต้องการลดต้นทุน - ให้ใส่ปุ๋ยคอกแทน - ปุ๋ยเคมี อัตรา 2.5 - 3 ก.ก./ต้น

เดือนที่ปลูก	สูตรที่ 1 (มหาสารคาม)	สูตรที่ 2 (ปทุมธานี)	สูตรที่ 3 (หนองบัวลำภู)	สูตรที่ 4 (อุดรธานี1)	สูตรที่ 5 (อุดรธานี2)
เดือนที่ 2	- ใส่ปุ๋ยคอก ครั้งที่ 1 อัตรา 2.5-3 ก.ก./ต้น โรยปุ๋ยรอบต้นห่างจาก โคนต้น 50 ซม.			- ใส่ปุ๋ยเคมี ครั้งที่ 1 สูตร 25-7-7 อัตรา 125 กรัม/ต้น โรยปุ๋ย รอบโคนห่างจาก โคนต้น 50 ซม.	- ใส่ปุ๋ยเคมี ครั้งที่ 2 สูตร 25-7-7 หรือ 46-0-0 อัตรา 125 กรัม/ต้น หรือ 1 กระสอบ/1 ไร่ โรยปุ๋ยรอบโคน 50 ซม.หากต้องการ ลดต้นทุนให้ใส่ปุ๋ยคอก แทนปุ๋ยเคมี อัตรา 2.5-3 ก.ก./ต้น

เดือนที่ปลูก	สูตรที่ 1 (มหาสารคาม)	สูตรที่ 2 (ปทุมธานี)	สูตรที่ 3 (หนองบัวลำภู)	สูตรที่ 4 (อุดรธานี1)	สูตรที่ 5 (อุดรธานี2)
เดือนที่ 3	ตั้งแต่เดือนที่ 3 - 5 ต้นกล้วยหอมจะเริ่มทยอยแตกหน่อให้ใช้มีดตัดต้นกล้วยหอมแบบเฉียงให้ไวหน่อเหลือ 1 ต้นเท่านั้น *หน่อกล้วยที่ 2 นี้ที่เหลือจะออกปลีเร็วขึ้น คือจะออกปลีเดือนที่ 5 จากปกติเดือนที่ 6	ตั้งแต่เดือนที่ 3 - 5 ต้นกล้วยหอมจะเริ่มทยอยแตกหน่อให้ใช้มีดตัดต้นกล้วยหอมแบบเฉียงหรือชุดหน่อกล้วยหอมออกให้เหลือต้นกล้วยหอม 1 ต้นเท่านั้น - ใส่ปุ๋ยคอก ครั้งที่ 2 อัตรา 2.5-3 ก.ก./ต้น โรยปุ๋ยรอบต้นห่างจากโคนต้น 50 ซม.	ช่วงเดือนที่ 3-4 ใส่ปุ๋ยเคมี ครั้งที่ 2 สูตร 15-15-15 อัตรา 200 -300 กรัม/ต้น โรยปุ๋ยรอบโคนต้น	ตั้งแต่เดือนที่ 3 - 5 ต้นกล้วยหอมจะเริ่มทยอยแตกหน่อให้ใช้มีดตัดต้นกล้วยหอมแบบเฉียงหรือชุดหน่อกล้วยหอมออกให้เหลือต้นกล้วยหอม 1 ต้นเท่านั้น - ใส่ปุ๋ยเคมี ครั้งที่ 2 สูตร 16-16-16 อัตรา 125 กรัม/ต้น โรยปุ๋ยรอบโคนห่างจากโคนต้น 50 ซม.	- ใส่ปุ๋ยเคมี ครั้งที่ 3 สูตร 15-15-15 หรือ 16-16-16 อัตรา 125 กรัม/ต้น โรยปุ๋ยรอบโคน 50 ซม.

เดือนที่ปลูก	สูตรที่ 1 (มหาสารคาม)	สูตรที่ 2 (ปทุมธานี)	สูตรที่ 3 (หนองบัวลำภู)	สูตรที่ 4 (อุดรธานี1)	สูตรที่ 5 (อุดรธานี2)
เดือนที่ 4	- ใส่ปุ๋ยเคมี ครั้งที่ 1 สูตร 25-7-7 อัตรา 125 กรัม/ต้น โรยปุ๋ย รอบโคนห่างจากโคน ต้น 50 ซม. - กลบโคนต้นกล้วย หอมที่มีรากลอยออกมา เพื่อให้ต้นกล้วยโต เร็วขึ้น		เดือนที่ 4 จะเริ่มแต่ง หน่อที่แตกออกมารอบ ต้นออก หลังจากนั้น คอยแต่งหน่อทุก 10-15 วัน/ครั้ง ส่วนใบ ให้เหลือไว้ให้มากที่สุด หรืออย่างน้อย 10 ใบ/ ต้น ตัดแต่งใบออก เฉพาะใบที่เสื่อมสภาพ หรือเป็นโรคออกเท่านั้น		

เดือนที่ปลูก	สูตรที่ 1 (มหาสารคาม)	สูตรที่ 2 (ปทุมธานี)	สูตรที่ 3 (หนองบัวลำภู)	สูตรที่ 4 (อุดรธานี1)	สูตรที่ 5 (อุดรธานี2)
เดือนที่ 5			ใส่ปุ๋ยเคมี ครั้งที่ 3 สูตร 20-15-20 อัตรา 200-300 กรัม/ต้น โรยปุ๋ยรอบโคนต้น	- ใส่ปุ๋ยเคมี ครั้งที่ 3 สูตร 8-24-24 อัตรา 125 กรัม/ต้น โรยปุ๋ย รอบโคนห่างจากโคน ต้น 50 ซม. ช่วยใน การสะสมอาหาร ทำให้ ต้นกล้วยหอมใหญ่ และ ปลีกล้วยหอมขนาด ใหญ่	- ใส่ปุ๋ยเคมี ครั้งที่ 4 สูตร 8-24-24 อัตรา 125 กรัม/ต้น หรือ 1 กระสอบ/1 ไร่ โรยปุ๋ยรอบโคน 50 ซม. เพื่อเร่ง การเจริญเติบโต

เดือนที่ปลูก	สูตรที่ 1 (มหาสารคาม)	สูตรที่ 2 (ปทุมธานี)	สูตรที่ 3 (หนองบัวลำภู)	สูตรที่ 4 (อุดรธานี1)	สูตรที่ 5 (อุดรธานี2)
เดือนที่ 6	- ใส่ปุ๋ยคอก ครั้งที่ 2 อัตรา 2.5-3 ก.ก./ต้น โรยปุ๋ยรอบต้นห่างจากโคนต้น 50 ซม. - ระยะออกปลีให้ตามต้นกล้วยหอมด้วยลำไม้ไผ่ที่มีความสูงกว่าต้นกล้วยหอมเล็กน้อยและมัดด้วยเชือกฟางหรือยางในรถจักรยานยนต์ที่มีในพื้นที่นั้น	- ใส่ปุ๋ยคอก ครั้งที่ 3 อัตรา 2.5-3 ก.ก./ต้น โรยปุ๋ยรอบต้นห่างจากโคนต้น 50 ซม. - ใส่ปุ๋ยเคมี ครั้งที่ 1 สูตร 13-13-21 หรือ 16-16-16 อัตรา 125 กรัม/ต้น โรยปุ๋ยรอบโคนห่างจากโคนต้น 50 ซม. - ระยะออกปลีให้ตามต้นกล้วยหอมด้วยลำไม้ไผ่ที่มีความสูงกว่าต้นกล้วยหอมเล็กน้อยและมัดด้วยเชือกฟาง	เริ่มออกปลี ต้องให้น้ำระบบหัวหยด อัตรา 7-8 ลิตร/ต้น วันเว้นวัน	- ระยะออกปลีให้ตามต้นกล้วยหอมด้วยลำไม้ไผ่ที่มีความสูงกว่าต้นกล้วยหอมเล็กน้อยและมัดด้วยเชือกฟาง	- ใส่ปุ๋ยเคมี ครั้งที่ 5 สูตร 8-24-24 อัตรา 125 กรัม/ต้น หรือ 1 กระสอบ/1 ไร่ โรยปุ๋ยรอบโคน 50 ซม. เพื่อเร่งการเจริญเติบโต - ระยะออกปลีให้ตามต้นกล้วยหอมด้วยลำไม้ไผ่ที่มีความสูงกว่าต้นกล้วยหอมเล็กน้อยและมัดด้วยเชือกฟางหรือเชือกไนล่อน

เดือนที่ปลูก	สูตรที่ 1 (มหาสารคาม)	สูตรที่ 2 (ปทุมธานี)	สูตรที่ 3 (หนองบัวลำภู)	สูตรที่ 4 (อุดรธานี1)	สูตรที่ 5 (อุดรธานี2)
เดือนที่ 6 + 15 วัน	- ตัดปลีกล้วยออกจากเครือกล้วย และให้ห่างจากหวีกล้วยสุดท้าย 20 ซม.หรือ 1 คืบ โดยมี 5 หวี/เครือกล้วย เพื่อให้กล้วยแต่ละหวีมีผลใหญ่และน้ำหนักมาก - ใส่ปุ๋ยเคมี ครั้งที่ 2 สูตร 16-16-16 อัตรา 125 กรัม/ต้น โรยปุ๋ยรอบโคนห่างจากโคนต้น 50 ซม. -ห่อเครือกล้วยหอมด้วยถุงกระสอบสีน้ำตาล กรณีที่ในแปลงที่มีแสงแดดจัด เนื่องจากปลูกแบบยกร่องและมีร่องน้ำจะทำให้มี	- ตัดปลีกล้วยออกจากเครือกล้วย และให้ห่างจากหวีกล้วยสุดท้าย 20 ซม.หรือ 1 คืบ โดยมี 5 หวี/เครือกล้วย เพื่อให้กล้วยแต่ละหวีมีผลใหญ่และน้ำหนักมาก - ห่อเครือกล้วยหอมด้วยถุงกระสอบพลาสติกสีฟ้าเจาะรูด้านข้าง และเปิดกันถุงเพื่อระบายความชื้น เพื่อให้ผลกล้วยหอมมีผิวสวยงามเมื่อสุก	ตัดปลีกล้วยออกจากเครือกล้วย และให้ห่างจากหวีกล้วยสุดท้าย 20 ซม.หรือ 1 คืบ โดยมี 5 หวี/เครือกล้วย เพื่อให้กล้วยแต่ละหวีมีผลใหญ่และน้ำหนักมาก -ห่อเครือกล้วยหอมด้วยถุงกระสอบผ้าสีขาวและเปิดกันถุงเพื่อระบายความชื้น เพื่อให้ผลกล้วยหอมมีผิวสวยงามเมื่อสุก	- ตัดปลีกล้วยออกจากเครือกล้วย และให้ห่างจากหวีกล้วยสุดท้าย 20 ซม.หรือ 1 คืบ โดยมี 5 หวี/เครือกล้วย เพื่อให้กล้วยแต่ละหวีมีผลใหญ่และน้ำหนักมาก -ห่อเครือกล้วยหอมด้วยถุงกระสอบพลาสติกสีฟ้าเจาะรูด้านข้างและเปิดกันถุงเพื่อระบายความชื้น เพื่อให้ผลกล้วยหอมมีผิวสวยงามเมื่อสุก	- ตัดปลีกล้วยออกจากเครือกล้วย และให้ห่างจากหวีกล้วยสุดท้าย 20 ซม.หรือ 1 คืบ โดยมี 5 หวี/เครือกล้วย เพื่อให้กล้วยแต่ละหวีมีผลใหญ่และน้ำหนักมาก -ห่อเครือกล้วยหอมด้วยถุงกระสอบพลาสติกสีฟ้าเจาะรูด้านข้างและเปิดกันถุงเพื่อระบายความชื้น เพื่อให้ผลกล้วยหอมมีผิวสวยงามเมื่อสุก

	แสงแดดจัด แต่หากเป็น การปลูกชิดกันให้ใช้ถุง กระสอบพลาสติกสีฟ้า เจาะรูด้านข้างและเปิด กันถุงให้ระบาย ความชื้น เพื่อให้ผล กล้วยหอมผิวสวยงาม เมื่อสุก				
เดือนที่ปลูก	สูตรที่ 1 (มหาสารคาม)	สูตรที่ 2 (ปทุมธานี)	สูตรที่ 3 (หนองบัวลำภู)	สูตรที่ 4 (อุดรธานี1)	สูตรที่ 5 (อุดรธานี2)
เดือนที่ 7					- ใส่ปุ๋ยเคมี ครั้งที่ 6 สูตร 13-13-21 อัตรา 125 กรัม/ต้น หรือ 1 กระสอบ/1 ไร่ เพื่อเพิ่มความหวาน โรยปุ๋ย รอบโคน 50 ซม.

เดือนที่ปลูก	สูตรที่ 1 (มหาสารคาม)	สูตรที่ 2 (ปทุมธานี)	สูตรที่ 3 (หนองบัวลำภู)	สูตรที่ 4 (อุดรธานี1)	สูตรที่ 5 (อุดรธานี2)
เดือนที่ 8					
เดือนที่ 8 และ อีก 15 วัน	เก็บเกี่ยวผลกล้วยหอม และสามารถขุดหน่อ กล้วยหอมที่เหลือไป ปลูกที่อื่นๆ หรือขาย หน่อกล้วยหอมได้	เก็บเกี่ยวผลกล้วยหอม และสามารถขุดหน่อ กล้วยหอมที่เหลือไป ปลูกที่อื่นๆ หรือขาย หน่อกล้วยหอมได้	เก็บเกี่ยวผลกล้วยหอม และสามารถขุดหน่อ กล้วยหอมที่เหลือไป ปลูกที่อื่นๆ หรือขาย หน่อกล้วยหอมได้ ซึ่ง 1 ต้นสามารถมีหน่อ 7 ต้น	เก็บเกี่ยวผลกล้วยหอม และสามารถขุดหน่อ กล้วยหอมที่เหลือไป ปลูกที่อื่นๆ หรือขาย หน่อกล้วยหอมได้	เก็บเกี่ยวผลกล้วย หอม และสามารถขุด หน่อกล้วยหอมที่เหลือ ไปปลูกที่อื่นๆ หรือ ขายหน่อกล้วยหอมได้

3. ระบบการให้น้ำที่เหมาะสม

ปัจจุบันระบบการให้น้ำมีการพัฒนาไปอย่างมาก จึงขอแนะนำเป็นแนวทางเพื่อปรับใช้ตามความสามารถและศักยภาพของเกษตรกรผู้ปลูกกล้วยหอมและผู้สนใจทั่วไป ดังนี้

4.1 ก่อนการวางระบบน้ำ ควรมีการปรับพื้นที่ปลูกให้ความลาดเทเล็กน้อย เริ่มต้นจากสูงไปต่ำ ตามจุดเริ่มต้นของแหล่งน้ำไปสู่ปลายทางของแปลงปลูก เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการแพร่กระจายของน้ำ แก่ต้นกล้วยหอม และช่วยในการระบายน้ำขัง กรณีเกิดฝนตกในปริมาณมาก

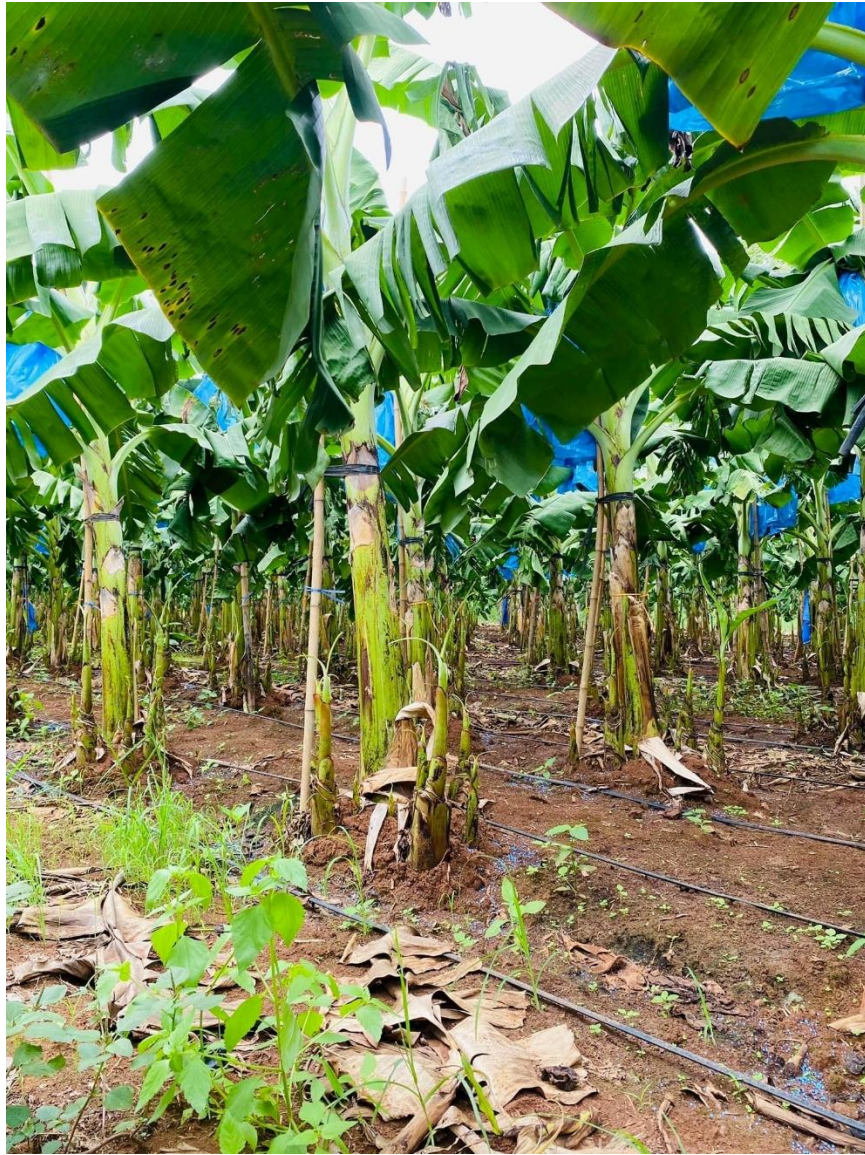
4.2 วิธีการให้น้ำ

พื้นที่ปลูกกล้วยหอมต้องมีแหล่งน้ำที่เพียงพอและจำเป็นอย่างมาก เนื่องจากต้นกล้วยหอมมีสัดส่วนที่มีน้ำเป็นองค์ประกอบค่อนข้างมาก รวมทั้งในผลกล้วยหอมทั้งในส่วนของผลดิบและผลสุก มีน้ำเป็นส่วนประกอบค่อนข้างมากเช่นกันถึง 71.9 และ 75.2 กรัม/100 กรัมของส่วนที่รับประทานได้ตามลำดับ ดังนั้นในการให้น้ำแก่แปลงปลูกกล้วยหอมอย่างสม่ำเสมอ

วิธีการให้น้ำแก่แปลงปลูกกล้วยหอมตั้งแต่ระยะเริ่มต้นจนกระทั่งเก็บเกี่ยวในพื้นที่สามารถพบได้ทั่วไปหลายรูปแบบ อาทิเช่น ระบบสายน้ำหยด ระบบหัวน้ำหยด ระบบมินิสปริงเกอร์ ระบบสปริงเกอร์ และการใช้เรื่อรดน้ำ

อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะขอแนะนำเพียงระบบสายน้ำหยดหรือเทปน้ำหยดเท่านั้น เนื่องจากเป็นวิธีการให้น้ำที่มีความคุ้มค่า ความประหยัด และลดการสูญเสียของน้ำในแปลงปลูกกล้วยหอม ทั้งยังสามารถเพิ่มเติมและปรับแต่งอุปกรณ์ต่าง ๆ เข้าไปได้ง่าย ทั้งระบบปั้มน้ำด้วยแสงโซล่าเซลล์ และระบบการให้ปุ๋ยเคมี และปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพผ่านระบบน้ำหยด เป็นต้น

ในการวางระบบน้ำหยดในแปลงปลูกกล้วยหอมนิยมวางสายน้ำหยด 2 เส้นประกบซ้ายและขวาของต้นกล้วยหอมที่ปลูกไว้ หรือให้ต้นกล้วยหอมอยู่ตรงกลางระหว่างสายน้ำหยดทั้ง 2 เส้น เกษตรกรผู้ปลูกกล้วยหอมที่ใช้ระบบน้ำหยดจะให้น้ำทุกวันหรือวันเว้นวัน นาน 15- 30 นาที เพื่อให้ดินที่ปลูกมีความชุ่มชื้นอยู่เสมอ แต่ไม่แฉะ อย่างไรก็ตาม พบว่า ดินที่มีอินทรีย์วัตถุสูง หรือค่าอินทรีย์วัตถุเท่ากับ 5 เปอร์เซนต์ จะทำให้ดินอุ้มน้ำไม่ต้องรดน้ำบ่อยและนานจนเกินไป

รูปที่ 1 การวางระบบน้ำหยดในแปลงปลูกกล้วยหอมแบบสายน้ำหยด 2 เส้น

4. การจัดการภายหลังการเก็บเกี่ยวกล้วยหอม

รูปที่ 2 ขั้นตอนการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวกล้วยหอม

4.1 อายุการเก็บเกี่ยว

เกษตรกรผู้ปลูกกล้วยหอมในหลายพื้นที่ให้ข้อมูลที่ตรงกันว่า อายุการเก็บเกี่ยวกล้วยหอมที่ระยะสุกแก่ 90 เปอร์เซ็นต์ อยู่ที่ประมาณ 9 เดือนนับตั้งแต่ปลูกหน่อกล้วยหอมลงในแปลงปลูกจนถึงระยะเก็บเกี่ยว

อายุการเก็บเกี่ยว 9 เดือนดังกล่าว สามารถนำมาเป็นแนวคิดในการคำนวณย้อนกลับเพื่อกำหนดวันที่เริ่มต้นปลูกจนกระทั่งถึงระยะเก็บเกี่ยวที่เหมาะสมได้

ในการกำหนดวันที่เริ่มต้นปลูกที่เหมาะสม พบว่า เกษตรกรบางรายนิยมปลูกกล้วยหอมช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคมของทุกปี เนื่องจากไม่ต้องการมาให้ต้นกล้วยหอมในระยะแทงหัวปลีกระทบแล้งในช่วงเดือนเมษายน ซึ่งเป็นระยะการพัฒนากล้วยหอมที่ต้องการน้ำปริมาณมาก และอย่างสม่ำเสมอ

การกำหนดช่วงระยะเวลาที่ปลูกและระยะเวลาที่เก็บเกี่ยวสามารถยึดหลักการว่าเป็นช่วงเวลานั้นเป็นช่วงเวลาที่มีความต้องการผลผลิตจำนวนมากด้วยก็ได้ อาทิเช่น ก่อนช่วงเทศกาลตรุษจีน และเทศกาลกินเจ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังพบว่า เกษตรกรผู้ปลูกกล้วยหอมที่ต้องการเก็บเกี่ยวออกมาเป็นรุ่น ๆ และสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง จะมีการแบ่งแปลงปลูกกล้วยหอมเป็นแปลง ๆ ละ 1-5 ไร่ ขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดการสวนของเกษตรกรแต่ละราย โดยที่เว้นระยะเวลาปลูกห่างกัน 1-2 เดือน

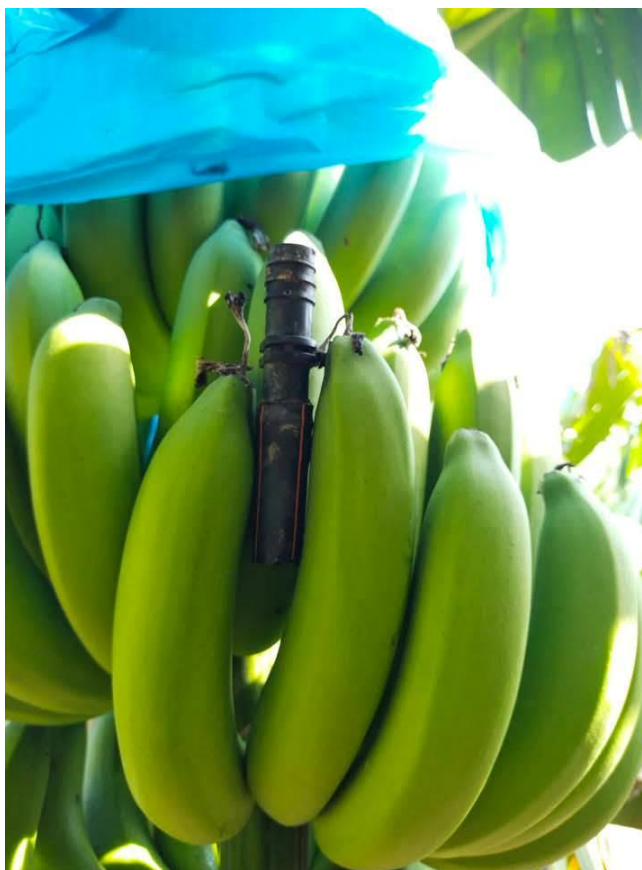
อย่างไรก็ตาม หากต้องการให้เก็บเกี่ยวผลผลิตกล้วยหอมในแต่ละรุ่นให้มีความสม่ำเสมอ และเก็บเกี่ยวในคราวเดียวหรือในรุ่นเดียว เพื่อประหยัดแรงงานในการเก็บเกี่ยว มีผลผลิต และมีรายได้จากการจำหน่ายมากพอ ควรมีการคัดขนาดหน่อกล้วยเป็นขนาดเล็ก กลาง และใหญ่แยกออกจากกันในแต่ละแปลงปลูกตามขนาดของหน่อกล้วยที่คัดแยกไว้ รวมทั้งมีการปาดหน่อกล้วยหอมเป็นมุม 45 องศา ภายหลังปลูกไปแล้ว 2 สัปดาห์ เพื่อให้ต้นกล้วยหอมมีการเจริญเติบโตสม่ำเสมอ และเก็บเกี่ยวเกี่ยวพร้อมกันทั้งแปลง

4.2 คุณภาพของกล้วยหอม

สินค้าเกษตรหากมีคุณภาพก็เป็นที่ยอมรับ และต้องการของผู้ซื้อและผู้บริโภค ดังนั้น เกษตรกรผู้ปลูกกล้วยหอมควรทราบว่า กล้วยหอมที่มีคุณภาพที่สำคัญ มีดังนี้

4.2.1 ระยะสุกแก่เหมาะสม

ควรเก็บเกี่ยวผลกล้วยหอมที่มีอยู่ในระยะสุกแก่ประมาณ 90 เปอร์เซ็นต์หรืออายุเก็บเกี่ยวประมาณ 9 เดือน นับแต่เริ่มต้นปลูกจนกระทั่งเก็บเกี่ยว รวมทั้งผลกล้วยหอมมีลักษณะกลมไม่เป็นเหลี่ยม

รูปที่ 3 ลักษณะผลกล้วยหอมที่สุกแก่เหมาะสม

4.2.2 ขนาดที่เหมาะสม

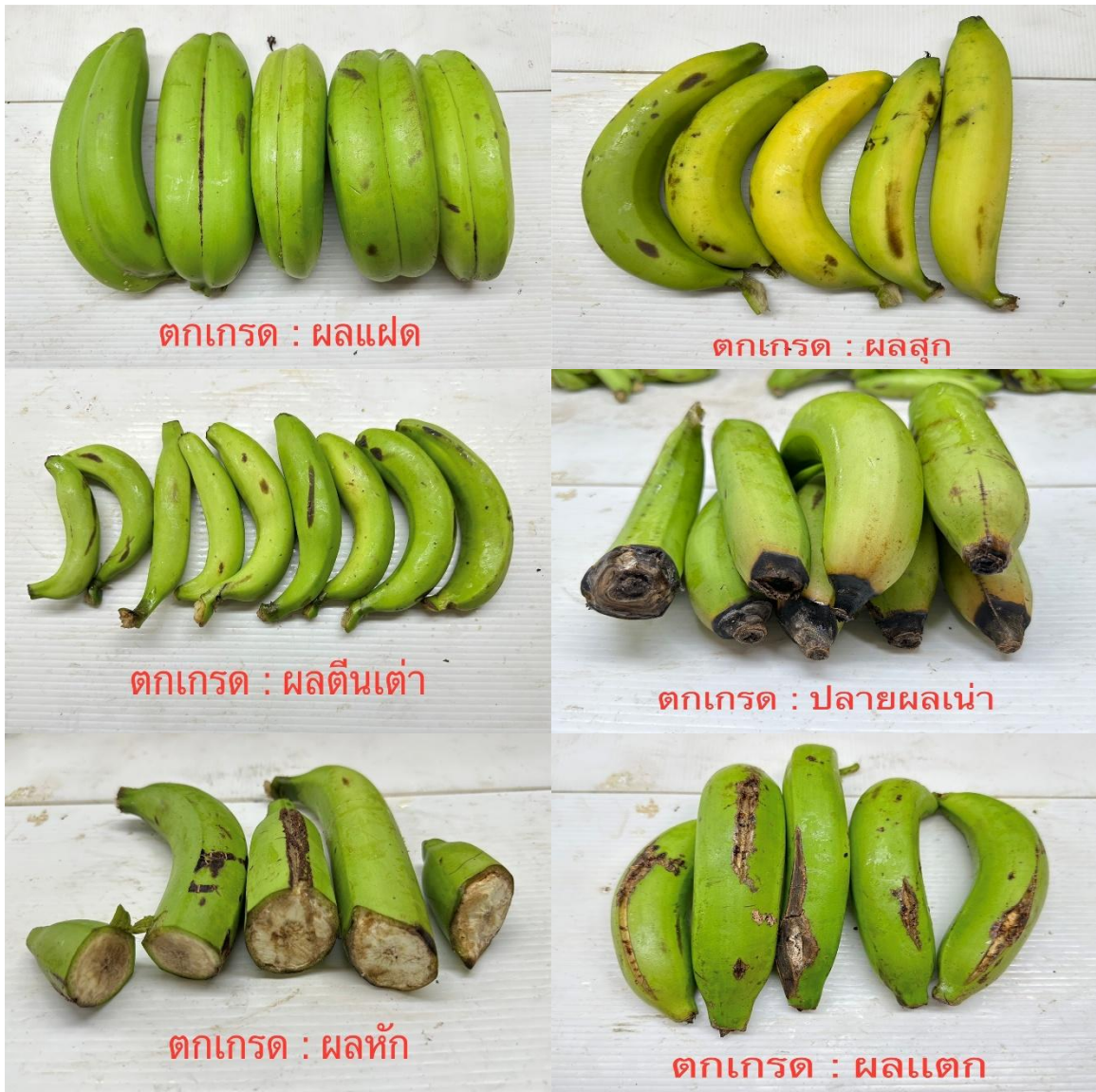
กล้วยหอมที่มีขนาดที่เหมาะสมเป็นคุณภาพที่ตลาดรับซื้อมีความต้องการ ควรมีเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 4 เซนติเมตรขึ้นไป

รูปที่ 4 ขนาดที่เหมาะสมของผลกล้วยหอม

4.2.3 ผลกล้วยหอมไม่มีตำหนิ

ปัญหาสินค้าเกษตรล้นตลาด ไม่สามารถจำหน่ายจำหน่ายได้ ส่วนใหญ่เกิดสินค้าไม่มีคุณภาพ มีตำหนิไม่เป็นที่ต้องการของผู้ซื้อหรือตลาดรับซื้อ เช่นเดียวกับกล้วยหอมก็มีลักษณะที่ไม่ต้องการ อาทิเช่น ผลแปด ผลสุก ผลดินเต่า ปลายผลเน่า ผลหัก ผลแตก รอยแมลง ผิวลายเปลือกไฟ และผิวชำ

รูปที่ 5 ลักษณะผลกล้วยหอมที่มีตำหนิ

4.3 การบ่มสุก

กล้วยหอมเป็นผลไม้ประเภทบ่มสุกหรือ Climacteric Fruit เช่นเดียวกับมะม่วง มะละกอ อะโวคาโด และมะเขือเทศ แตกต่างกับผลไม้บ่มไม่สุก หรือ Non - Climacteric Fruit อันได้แก่ สตรอเบอรี่ ส้ม องุ่น ซึ่งกล้วยหอมเมื่อเก็บเกี่ยวในระยะสุกแก่ที่เหมาะสมนั้น หากวางไว้ ณ อุณหภูมิห้องปกติ ที่มีอุณหภูมิ 30 – 35 องศาเซลเซียสจะสุกได้อย่างน้อย 7 วันขึ้นไป แต่หากบ่มสุกด้วยจุ้มผลกล้วยหอมใน สารละลายน้ำที่มีสารอีทีฟอน (Ethephon) ตามอัตราส่วนคำแนะนำของผู้ผลิตสารอีทีฟอน (Ethephon) จะใช้เวลาเพียง 3 - 4 วันเท่านั้นก็จะสุกทั้งหวีของกล้วยหอม ในสภาพอุณหภูมิห้องปกติ แต่อุณหภูมิที่เหมาะสม ที่สุดต่อการบ่มสุกกล้วยหอม คือ 25 องศาเซลเซียส

การบ่มสุกกล้วยหอมมีประโยชน์ทำให้สีผิวของผลกล้วยหอมมีสีเหลืองสวยสม่ำเสมอทั้งหมดของหวีกล้วยหอมจำหน่ายได้ราคาดี ขณะที่กล้วยหอมที่ไม่มีการบ่มนั้น พบว่า ผลกล้วยหอมแต่ละลูกในหวีกล้วยหอมจะสุกแก่ไม่พร้อมกันจะทยอยสุกครั้งละ 1 – 2 ลูกในแต่ละหวี ซึ่งก็มีข้อดี คือ สามารถวางจำหน่ายได้เป็นเวลานาน และแบ่งรับประทานได้

4.4 อุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการเก็บรักษา

กล้วยหอมเป็นผลไม้เขตร้อน (Tropical Fruits) เช่นเดียวกับมะม่วง มะละกอ และสับปะรด ซึ่งหากมีผลผลิตกล้วยหอมที่เก็บเกี่ยวได้จำนวนมาก สามารถนำมาเก็บรักษาให้ห้องที่เย็นได้ โดยที่กล้วยหอมที่ยังไม่สุก สามารถนำมาเก็บรักษาไว้ที่อุณหภูมิ 13 องศาเซลเซียส ได้นาน 1 -2 สัปดาห์ แต่หากกล้วยหอมสุกแล้วจะไม่สามารถเก็บรักษาไว้ที่อุณหภูมิ 13 องศาเซลเซียสได้ เนื่องจากจะมีผลทำให้เกิดอาการสะท้านหนาว (Chilling Injury) การสุกผิดปกติ สีผิวเปลือกคล้ำ รสชาติผิดปกติ เป็นต้น

รูปที่ 6 คำแนะนำอุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการเก็บรักษาผักผลไม้

5. ช่องทางการจำหน่าย

ก่อนที่กล่าวถึงช่องทางการจำหน่ายกล้วยหอมในประเทศไทย ปัจจุบันกระแสความต้องการด้านอาหารปลอดภัย และสินค้าเกษตรต้องมีมาตรฐานรับรองความปลอดภัย เนื่องจากผู้ซื้อทั้งที่เป็นพ่อค้าคนกลาง ผู้รวบรวมผลผลิต โรงงานรับซื้อ หรือผู้ซื้อรายย่อยทั่วไปมีความต้องการ และถือว่าเป็นข้อกำหนดเบื้องต้นของการจำหน่ายสินค้าเกษตร รวมถึงกล้วยหอมด้วย ซึ่งอย่างน้อยก็ต้องมีมาตรฐานเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practices: GAP) หรือมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (Organic)

การจำหน่ายของกล้วยหอมสามารถจำแนกตามรูปแบบการจำหน่าย ดังนี้

5.1 การจำหน่ายแบบค้าปลีก

การจำหน่ายแบบค้าปลีกเหมาะสมสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกกล้วยหอมที่มีพื้นที่ปลูก และจำนวนผลผลิตกล้วยหอมที่เก็บเกี่ยวในแต่ละครั้งยังไม่มากพอหรือกำลังอยู่ในช่วงเริ่มต้นปลูกกล้วยหอม ซึ่งนิยมจำหน่ายด้วยตนเองเป็นหรี ๆ ละ 40 – 60 บาท โดยที่ในแต่ละหรีมีผลกล้วยหอมทอง ประมาณ 10 - 11 ลูก น้ำหนักประมาณ 1.5 - 3.5 กิโลกรัม/หรี

ช่องทางการจำหน่ายแบบค้าปลีก ที่พบจะเป็นการขายหน้าบ้าน หน้าสวน และการผ่านช่องทางออนไลน์ โดยแชร์จำหน่ายในกลุ่มขายสินค้าออนไลน์ต่าง ๆ

5.2 การจำหน่ายแบบค้าส่ง

การจำหน่ายแบบค้าส่งเหมาะสมสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกกล้วยหอมที่มีผลผลิตเก็บเกี่ยวออกมาจำนวนมาก อย่างน้อย 100 – 4,000 กิโลกรัม/ครั้ง โดยที่ราคาจำหน่ายได้ของเกษตรกรจะอยู่ระหว่าง 9 - 19 บาท/กิโลกรัม ขึ้นอยู่กับคุณภาพและปริมาณความต้องการในรับซื้อ

การจำหน่ายแบบค้าส่ง ส่วนใหญ่หากเกษตรกรผู้ปลูกกล้วยหอมมีพื้นที่ปลูกมาก และเป็นที่รู้จักในพื้นที่ หรือมีสื่อช่องทางออนไลน์ของตัวเองเกษตรกรเองจะมีพ่อค้า ผู้รวบรวม และตัวแทนโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาติดต่อซื้อขายอย่างต่อเนื่อง แต่จำเป็นต้องมีการวางแผนการผลิต การจัดการปลูกกล้วยหอมให้ทยอยเก็บเกี่ยวผลผลิตอย่างต่อเนื่อง และอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง

6. ต้นทุนและราคาจำหน่ายได้ของกล้วยหอมทอง

ในการปลูกกล้วยหอมทองในแต่ละพื้นที่มีต้นทุนในการผลิตที่แตกต่างกัน แต่ก็มีข้อมูลเบื้องต้นในการปลูกกล้วยหอมทอง ในพื้นที่ 1 ไร่ ที่มีระยะปลูก 2x2 เมตร จำนวน 400 ต้น ดังนี้

6.1 ค่าเตรียมพื้นที่ปลูก 1,700 บาท

6.2 ค่าหน่อกล้วยหอม 6,000 บาท

6.3 ค่าแรงงานปลูก 1,200 บาท

6.4 ค่าน้ำมันตัดหญ้า (8 ครั้ง) 1,200 บาท

6.5 ค่าแรงตัดหญ้า (8 ครั้ง) 400 บาท

6.6 ค่าไฟฟ้า (รดน้ำ) 1,000 บาท

6.7 ค่าปุ๋ยคอก (เน้นปุ๋ยคอกรองกันหลุม อัตรา 20 ก.ก./หลุม) 3,200 บาท

6.8 ค่าปุ๋ยเคมี (ปุ๋ยน้อยตามมาตรฐาน) 4,000 บาท

6.9 ค่าเศษผ้าทำเป็นกระสอบห่อเครือกล้วย 3,200 บาท

6.10 ค่าท่อ PE ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 20 มม. 2,400 บาท

6.11 ค่าหัวน้ำหยด 400 บาท

โดยสรุปต้นทุนในการปลูกกล้วยหอม จำนวน 400 ต้น ในพื้นที่ 1 ไร่ ระยะปลูกขนาด 2x2 เมตร ในปีที่ 1 เป็นเงิน 22,000 บาท ซึ่งคิดเป็นต้นทุนโดยเฉลี่ย 55 บาท/ต้น/เครือ และในปีที่ 2 เป็นเงิน 10,300 บาท หรือคิดเป็นต้นทุนโดยเฉลี่ย 25.75 บาท/ต้น/เครือ

ทั้งนี้ หากการปลูกกล้วยหอมทองในพื้นที่ 1 ไร่ จำนวน 400 ต้น โดยให้ผลผลิตกล้วยหอม จำนวน 5 หวี/เครือ แต่ละหวีมีน้ำหนัก 1.5 กิโลกรัม จะได้ผลผลิตทั้งหมด 3,000 กิโลกรัม และถ้าเกษตรกรจำหน่ายได้ในราคา 18 บาท/กิโลกรัม จะทำให้มีรายได้ 54,000 บาท อย่างไรก็ตาม ราคาจำหน่ายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกกล้วยหอมทองจะอยู่ระหว่าง 9 – 19 บาท/กิโลกรัม ขึ้นอยู่สถานการณ์ราคาในตลาดรับซื้อ

นอกจากนี้ เกษตรกรยังนิยมจำหน่ายในลักษณะแบบยกเครือ (5-7 หวี/เครือ) ในราคา ระหว่าง 60 – 250 บาท/เครือ ขึ้นอยู่กับคุณภาพของกล้วยหอมทองที่ขนาดผลสม่ำเสมอ ดังนั้น หากคิดใน

พื้นที่ปลูกกล้วยหอมทอง 1 ไร่ จำนวน 400 ต้น หรือ 400 เครือ เกษตรกรจะมีรายได้อยู่ระหว่าง 24,000 – 100,000 บาท

อย่างไรก็ตาม ปริมาณผลผลิต และราคาจำหน่าย ต้นทุน สามารถผันแปร และแตกต่างกันตามพื้นที่ปลูก การจัดการด้านการผลิตทั้งการเตรียมดิน การใส่ปุ๋ย การให้น้ำ คุณภาพของผลผลิต ปริมาณผลผลิต และราคารับซื้อกล้วยหอมทองในแต่ละพื้นที่

บรรณานุกรม

- กุลวดี ฐานกาญจน นพพร ศิริพานิช และไกรสิงห์ ชูดี. 2558. **การทดสอบเทคโนโลยีการผลิตกล้วยคุณภาพเพื่อการส่งออกใน จังหวัดปทุมธานี**. สืบค้น 23 ธันวาคม 2567 จาก <https://www.doa.go.th/plan/wp-content/uploads/2021/04/1542.2.1แก้ไขการทดสอบเทคโนโลยีการผลิตกล้วยคุณภาพเพื่อการส่งออกในจังหวัดปทุมธานี.pdf>
- เกษตรกรไทย สร้างรายได้. 2567. **ปลูกกล้วยหอมทอง 10 ไร่ สร้างรายได้เป็น 1,000,0000**. สืบค้น 20 ธันวาคม 2567 จาก <https://www.youtube.com/watch?v=Bljpi-rGa6I&t=253s>
- ธาวิดา ศิริสัมพันธ์. 2566. “ข้าราชการสาว ใช้วันว่างต่อยอดการตลาด สอนกล้วยหอมทองของพ่อกับแม่ สร้างรายได้เสริมหลักหมื่นต่อเดือน”. **เทคโนโลยีชาวบ้าน**. สืบค้น 24 ธันวาคม 2567. จาก https://www.technologychaoban.com/bullet-news-today/article_207995
- ธาวิดา ศิริสัมพันธ์. 2567. สาวอุดรฯ ปลูกกล้วยหอมทองส่งห้าง กล้วยหวีใหญ่ ผิวสวย ทำกำไรไร่ละ 5 หมื่น. **เทคโนโลยีชาวบ้าน**. สืบค้น 3 มีนาคม 2568. จาก https://www.technologychaoban.com/bullet-news-today/article_253011
- ปิยพร วิสระพันธ์. 2568. “เกษตรกรปทุมฯ เผยเทคนิคปลูกกล้วยหอมทองยังง ให้ได้กำไรหลักล้าน”. **เทคโนโลยีชาวบ้าน**. สืบค้น 9 มกราคม 2568. จาก https://www.technologychaoban.com/bullet-news-today/article_232672
- ผจก.แ้ว คนสวย. 2566. **ปลูกกล้วยหอมปทุม ปลูกง่ายแต่ต้องดูแลให้ถูกวิธี สุดยอดอาชีพสร้างรายได้หมื่นเวียนตลอดปี**. สืบค้น 3 มกราคม 2568 จาก <https://www.youtube.com/watch?v=MYTb0YIZ090&t=272s>
- สุจิต เมืองสุข. 2566. “เกษตรกรดีเด่น เผยเทคนิค ปลูกกล้วยหอมทอง ทำเงิน ใช้ปุ๋ยคอก ห่อถุงผ้า เลี้ยงลมรอบเดียวคืนทุน” **เทคโนโลยีชาวบ้าน**. สืบค้น 3 มกราคม 2568. จาก https://www.technologychaoban.com/bullet-news-today/article_147886
- วิภาวรรณ เพ็ชรศรี. 2568. “แนะเทคนิคทำสวนกล้วยแบบครบวงจร ส่งขายทั้งเครือ-หน่อ สร้างรายได้โคตรปัง!” **เทคโนโลยีชาวบ้าน**. สืบค้น 19 กุมภาพันธ์ 2568. จาก https://www.technologychaoban.com/agricultural-technology/article_237755

วันชัย จันทโรจน์. 2568. เกษตรกรผู้ปลูกกล้วยหอม ตำบลท่ามะเขือ อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร.

สัมภาษณ์. 23 มกราคม 2568.

K. P. Sudheer and V. Indira. 2007. **Post Harvest Technology of Horticultural Crops**. Pitam Pura, New Delhi, India :New India Publishing Agency.

Ron Wills, Barry McGlasson, Doug Graham and Dary Joyce. 1998. **Postharvest: an introduction to the physiology and handling of fruit, vegetables and ornamentals**. Adelaide, South Australia :Hyde Press.